



Sjaak van der Velden

HET GROOT
STAKERS
BOEK

W BOOKS



1974, stakers van de tapijtfabriek Bergoss nemen het ervan op de door henzelf geproduceerde rollen tapijt.

INHOUDSOPGAVE

Woord vooraf	6
Inleiding	8
VROEGE STAKINGEN	11
NEDERLAND ONTWAAKT	27
DE OPKOMST VAN DE VAKBEWEGING	34
VAN SPOORWEGSTAKING TOT EN MET DE CRISIS	54
DE BEZETTING	105
WELVAART EN ONVREDE	112
DEFENSIEVE JAREN	168
WEINIG ACTIES EN VOORZICHTIG HERSTEL?	246
Nawoord	284
Illustratieverantwoording	286
Om verder te lezen	287
Colofon	288

Op schepen kwamen geregeld stakingen voor. Daar werden ze beschouwd als muitерij, waar zeer strenge straffen op stonden.

Op 1 januari dreigde muitерij op de VOC-schepen Meeuwtje en de Grote Maan die via Straat Magelhaens naar Oost-Indië onderweg waren. Veertien van de muiters werden gearresteerd en als afschrikwekkende straf werden Jeronimus Hendricks en Jan Frederiksen 'aen de nock van de ree... gehangen...welverstaende aen elleke sijde een... dat sij van ter voorts van ses musquetyers sullen doorschoten werden'.

Toch blijft het onrustig aan boord van het Meeuwtje. Op 17 maart zetten Warnært van Friesland en een Dordrechtenaar de schipper af. Zij werden voor straf overboord gezet. Nadat tien dagen later de echte muitерij uitbrak heeft de VOC haar schip nooit meer terug gezien. De muiters vluchtten naar Frankrijk en verkochten het schip. Een jaar later dook in Zeeland de Rotterdamse muitер Gerrit Hermansz op, die vermoedelijk terecht is gesteld.

☛ *Zeer gewelddadige conflicten staan verder op 23, 28, 74, 87, 106 en 108*

Op het schilderij van Lieve Pietersz Verschuier uit de jaren 1660-1686 is een kielhaling te zien, een straf die nogal eens werd opgelegd aan weerspanning personeel. Aan de grote ra hangt de veroordeelde vlak voor hij onder de kiel van het schip zal worden doorgehaald.



Een belangrijk onderdeel van de vlasbewerking is het over de hekel halen. Daarbij verwijderden de meisjes, want zij zijn degenen die dit werk meestal deden, de laatste verontreinigingen en maakten ze lange strengen voor verdere bewerking. In Gouda waren de 'heeckelmeijssens' in juni oproerig omdat 'eenighe quatwillige deselve hebben opgeruijt valschelijcke ende tegens de waarheijt onder de gemeente stroijende, dat men de heechelarije ende wat daer aan dependeert soude altereeren ende veranderen en de gemeente de keel toebinden, omdat men de mejssens haer loon soude soecken te verminderen, ende alsoo de geheele neringe te brengen aen wijnighe Baassen, daer dan de cleijne vrouwen haer vlas souden moeten haalen ende coopen twelck nochtans neijt sijnde'. Volgens de magistraten waren de klachten over loonsverlaging on-

Op de prent van Jacob Ernst Marcus van rond 1800 naar een ontwerp van Jan Luyken zijn meisjes aan het hekelen (Rijksmuseum, Amsterdam). Goed zichtbaar is de balk met opstaande pennen (de hekel) waarover de vrouwen de bundels vlas sloegen.

terecht en moesten de meisjes als ze volhardden in hun onbehoorlijkheid in het belang van ruste en vrede worden bestraft.

☛ *Vrouwenstakingen staan op 38, 43, 49, 62, 73, 88, 91, 116, 121, 122, 162, 180, 228, 232, 240 en 264*



Een staking in de haven van Amsterdam voor verplicht lidmaatschap van de bond leidt tot een spon-

tane solidariteitsstaking onder het spoorwegpersoneel. Deze spoorwegstaking begint op 28 januari en

verspreidt zich over een groot deel van vooral het westen van het land. Binnen twee dagen geven de spoorwegdirecties toe: de vakbond wordt erkend en er hoeft geen werk voor de haven verricht te worden tot daar de staking voorbij is. Geschiedschrijver, A.J.C. Rüter, schreef later: 'De stakingen treffen door hun spontaneïteit; de leiders brengen minder de arbeiders in beweging, dan dat de arbeiders hen dwingen hun actie te leiden.' De snelle overwinning inspireert tekenaar Hahn tot de iconische prent die op 8 februari in *Het Volk* stond.

Het muisje kreeg nog wel een staartje. Naar aanleiding van de spoorwegstaking van januari kwam de regering onder leiding van de Antirevolutionair Abraham Kuyper met een wetsvoorstel om 'De ambtenaar of eenig ander in eenigen openbaren dienst of eenig in het spoorwegverkeer voortdurend of tijdelijk werkzaam gesteld persoon' (WvS art.358 bis) het staken te verbieden en op een dergelijk vergrijp een straf te stellen van ten hoogste drie maanden gevangenis of honderd gulden boete (art.284bis).



Op 20 februari richten vakbewe-
ging en sociaaldemocratie een
Comite van Verweer (CvV) op
om zich te verzetten tegen deze
aantasting van het stakings-
recht, die in sneltreinvaart door
het parlement gejaagd wordt.
Begin april zal de behandeling
in de Tweede Kamer plaatsvin-
den, een parlement dat nog
niet is gekozen met algemeen
kiesrecht! Voor 5 en 6 april riep
het CvV de algemene werksta-
king in spoorweg- en trans-
portbedrijf uit. Deze is geen
succes en daarom wordt voor 9
april de algemene werkstaking
uitgeroepen, maar ook deze mislukt. Daarom blies
- onder groot protest van vele stakers - het CvV
de algemene staking op 10 april af. Dit onder het
motto: 'Medearbeiders! Het is een eisch van goede
krijgskunde te retireeren als het moet. Het moet
thans'.

Er staakten ongeveer vijftigduizend arbeiders,
vooral in de regio Amsterdam. Van een algemeen
staking was dus zeker geen sprake. De gevolgen
van de nederlaag daarentegen waren groot. Het
wetsvoorstel werd aangenomen, en bleef tot 1980
van kracht. Duizenden mensen kregen ontslag, de
vakbond van spoorwegpersoneel was voorlopig
vernietigd en de onderlinge tegenstellingen bin-
nen de vakbeweging bleken versterkt. De confes-



sionelen die zich hadden verzet tegen de staking
wezen erop hoe stakers stakkers waren geworden.
De gematigde socialisten wezen de radicalen op
hun onverantwoorde aanzetten tot een strijd die
niet te winnen was en de radicalen verweten de
gematigden dat ze de zaak hadden verraden. Dit
conflict was de oorzaak van een splitsing binnen
de Nederlandse vakbeweging tussen revolutionair-
en hervormingsgezinden.

✦ *Politieke stakingen vindt u op 106, 108 110, 152,
186, 195, 198, 202, 242, 251, 252, 259 en 281;
Solidariteitsstakingen zijn te vinden op 85, 106
en 114, en Andere stakingen in verband met het
stakingsrecht staan op 62, 64, 135 en 187*

Eerder in het jaar was op de IJmuider vissersvloot al bij een rederij het werk neergelegd omdat deze een loonsverlaging handhaafde die bij de andere reders al was ingetrokken. De tweehonderdvijftig stakers kregen na drie dagen hun zin. Nu wilden de gezamenlijke vakbonden een loonsverhoging van tien gulden per maand. Toen de reders deze eis afwezen besloten alleen de leden van de

IJmuider Federatie (aangesloten bij het NAS) om voor die eis de strijd aan te gaan.

Vanaf 8 december staakten vijftienhonderd vissers; er voer geen boot uit. De CNV-bond verwierp de staking en de *Centrale Bond* van het NVV adviseerde haar leden slechts om onder de gegeven omstandigheden niet uit te varen. De Federatie en het NAS zetten een landelijke steunbe-

weging op om alle stakers een uitkering te kunnen geven. Dat lukte.

Interventie van de Rijksbemiddelaar leverde niets op en de staking duurde voort. Een eerste concessie van de reders werd afgewezen, waarna er alsnog een compromis uit de bus rolde. Op 23 januari voer de vloot weer uit.



Er was tevergeefs onderhandeld over een loonsverhoging en een voorkeursbehandeling voor bondsleden. Op 30 maart 1925 brandde in Almelo de strijd los, waarna ook schilders in Den Haag, Tilburg en Groningen hun collega's te hulp snelden. In een aantal plaatsen streed men in het belang van alle Nederlandse schilders. De bonden 'wilden echter trachten dit te doen op een wijze, dat zowel het bedrijf als de betrokken partijen zoo weinig mogelijk naadeel zouden ondervinden', aldus het Centraal Bureau voor de Statistiek.

De ongeveer negentienhonderd stakers bij ruim vijfhonderd patroons hielden het bijna drie maanden

vol, maar toen de werkgeversorganisaties dreigden met een uitsluiting eindigde de staking in een nederlaag. In het jaarverslag van de christelijke bond stond: 'Hierbij dient vermeld, dat onze stakende leden-schilders te Groningen zich met algemeene stemmen verklaarden tegen opheffing der stakingen en onvermoeid wilden blijven strijden. De meerderheid in onze respectieve bondsinstanties besliste evenwel anders'. Dit werpt een ander licht op de vaak genoemde gebrekkige strijdwil van christelijke arbeiders. Dat nieuwe beeld wordt versterkt door de lyrische beschrijving van de strijdwil der arbeiders in Tilburg en Den Haag die in het verslag van de katholieke bond staat.



Op 16 juli legden buiten medeweten van de vakbonden om vierhonderdtachtig mijnwerkers van de Oranje Nassau I mijn in Schaesberg en Terwinselen het werk neer. Ze waren ontevreden over het loon,

maar het mocht niet baten. Na tien dagen gingen ze weer aan het werk zonder enig resultaat te hebben bereikt. In het blad van de radicaal linkse groep *Spartacus* rijmelaarde iemand:

Mijnwerkers

Mijnwerkers, nu in ons land in het zuiden
In stad en dorp de alarmklok gaat luïden,
Weest moedig paraat en blijft kameraden
En wakkere vechters in arbeid en strijd.
Vormt hier in Neerland de „front baricade”!
Gijft zijt pioniers der komende tijd.

Komt, overwint ze, de beulen, de Beelen
Of hoe ze heten, dat leger der velen
Die er op uit zijn Uw rechten te stelen.
Gij slechts de „lasten”, zij enkel „baten”?
Laat U niet lijmen, ze kunnen goed praten.
Weg met dat leger der „baas potentaten”!

In preken, in kranten, zullen ze liegen,
Trachten het werkende volk te bedriegen
En het voor leuzen en phrasen doen bukken.
Waakt, kameraden, het mag niet gelukken!
Werkers der nachtzwarze duistere schachten,
Zonder Uw strijd is geen zege te wachten!

Een onzer lezers zond ons bovenstaand gedicht naar aanleiding van de laatste mijnwerkersstaking. We weten het, de strijd is reeds weer voorbij. We zijn er echter van overtuigd, dat de geest van verzet blijft leven onder de mijnwerkers, en dat daarom dan ook dit gedichtje zijn waarde blijft behouden.
Red. Spartacus.

In 1921 richtte de gemeente Amsterdam een eigen schoonmaakdienst op omdat particuliere bedrijven vaak duur waren en het klachten regende over de kwaliteit. Deze dienst Was(ch) en Schoonmaak, Bad en Zweminrichtingen (WSBZ) was een aanwinst voor de volksgezondheid.

De meeste schoonmakers waren vrouw, maar vlak na de oorlog traden ook een paar mannen in dienst. Tegen hogere lonen dan de vrouwen kregen. Dat stak natuurlijk. Mannen kregen 86 cent per uur en vrouwen 60 cent, en als ze kostwinster waren 72 cent. Toen in 1949 de lonen voor de vijfhonderd vrouwen met 1 cent per uur werden verlaagd, vonden ze het welletjes. Ze legden het werk neer.

Daarnaast eisten ze respect. Vakbonden die met de overheid overlegden, hadden geen probleem met het feit dat vrouwen minder verdienden. Voor



vrouwen was er dus geen enkele reden om lid van een vakbond te worden. Maar ze waren wel ontevreden. Daarom gebruikten ze hun eigen creativiteit in het bedenken van acties zoals demonstraties. Ook haalden ze geld op voor de stakingskas. Ze kregen wel steun van andere groepen gemeentepersoneel, maar het mocht niet baten. Na vijfenvijftig dagen gingen ze weer aan het werk zonder een cent loonsverhoging.

Bijna dertig jaar later verscheen een kinderboek ter herdenking aan de staaksters van 1949.

➤ *Vrouwenstakingen staan op 19, 38, 43, 49, 62, 73, 88, 91, 116, 122, 162, 180, 228, 232, 240 en 264*

Begin 1970 legden arbeiders een aantal keren het werk neer voor het vakbondstientje. Dat is een bijdrage die de werkgevers aan de vakbonden betalen om het vakbondswerk zoals cao-overleg mogelijk te maken. Dat tientje werd betaald omdat veel werkgevers het belang inzien van goed overleg met een vertegenwoordiger van hun personeel.

Directeur Van der Laan van constructiewerkplaats Lomefa in Hoorn dacht daar echter heel anders over en hij weigerde dan ook dat tientje te betalen. Vanaf 26 januari legden zijn 24 werknemers het werk neer om hem op andere gedachten te brengen. Uiteraard kregen de stakers steun van de vakbonden, maar Van der Laan was niet te vermurwen. Hij nam zelf plaats achter de machine om duidelijk te maken dat hij de strijd, overigens met steun van de werkgeversorganisatie, aankon. Hij spande naast deze ludieke actie ook een kort geding aan waar werd betoogd dat er sprake zou zijn van bevoordeling van vakbondsleden boven andere werknemers. Na vijf dagen ging het personeel onverrichterzake weer aan het werk; het vakbondstientje moest nog even wachten. Het vakbondstientje bestaat nog steeds al bedraagt het tegenwoordig ongeveer 21 euro die werkgeversorganisatie AWWN betaalt voor elke werknemer die onder de cao valt.



1970

SOLIDAIRE MEISJES IN DE ZON

Vanaf 29 mei legden arbeiders van Werkspoor in Utrecht en Amsterdam, Stork in Amsterdam, Weert, Haarlem en Utrecht en Hensen in Rotterdam het werk neer uit protest tegen de sluiting van de afdeling rollend materieel van VMF-Utrecht. Op het Malieveld in Den Haag kwam een deel van de stakers bijeen. VMF staat voor Verenigde Machinefabrieken-Stork, een bedrijf dat het resultaat was van fusies in de jaren dat het nog goed ging met de zware industrie in Nederland.

Op 2 juni staakten veertienduizend mensen van wie ruim vierduizend in Amsterdam. De kantoor-meisjes in Amsterdam-Noord deden ook mee en genoten van de zon, zoals gefotografeerd door

Bert Verhoeff. De acties duurden vier dagen maar bleken sluiting niet te kunnen tegenhouden.



Het personeel van Porter Precision Products in Weesp krijgt te horen dat deze vestiging van een Amerikaans bedrijf gaat sluiten. Met steun van de drie vakbonden van NVV, NKV en CNV bezetten ze het bedrijf begin januari. De directeur en enkele anderen worden 'met zachte dwang' de deur uitgezet.

Met toestemming van de bank gaan machines en personeel uiteindelijk naar Eurometaal-Hembrug.

Een succes voor de drieëndertig bezetters die ook bleven slapen, al werden ze in eerste instantie met staande voet ontslagen. En dat was weer een unicum, want nog nooit eerder in ons land vertoond.

• *Bedrijfsbezettingen staan ook beschreven op de pagina's 38, 104, 123, 141, 147, 156, 165, 183, 196, 213 en 233*



Op 22 maart staakten negentien dienstplichtige soldaten van de 116de Cadi-compagnie uit Ermelo tijdens een oefening in Duitsland acht uur lang. De militairen voerden als reden voor hun staking aan, dat kapitein Boon met hen weigerde te praten over de werksfeer. Op 27 april strafte Boon zeven militairen. Vier kregen tien dagen en drie veertien dagen verzwaard arrest. De twee 'raddraaiers' moesten voor de krijgsraad verschijnen. Kees van Dijk en Nico Bruystens stonden op 21 augustus

voor het Hoog Militair gerechtshof waar ze in de vorm van een kleine demonstratie steun kregen van een aantal andere militairen. Ze waren strafbaar op grond van artikel 124 Wetboek van Militair Strafrecht: 'indien vijf of meer militairen samenrotten om in vereniging hun plicht te verzaken'. Bij de actie was de VVDM (*Vereniging van Dienstplichtige Militairen*) betrokken terwijl ook de radicalere *Bond voor Dienstplichtigen* (BVD) een rol speelde.



De directie van de linkse boekhandel Van Genneep in Amsterdam ontsloeg een medewerkster (Mieke Westerink, rechts op de foto). De reden van het ontslag was dat de directie vond dat ze niet de juiste houding naar het winkelend publiek had. Dit ontslag vond plaats zonder het werknemerscollectief daarin te kennen. Daarom legden zes personeelsleden op 18 november het werk twee dagen neer. Vervolgens ontsloegen de directie Rob van Genneep en Jaap Jansen hen. Vakbond *Mercurius* probeerde te bemiddelen, maar zonder resultaat. Daarop zette de bond een stap naar de

rechter en die achtte het ontslag van de zes stakers op 27 december onrechtmatig. Toch bleef Van Genneep weigeren twee van de zes stakers tot het bedrijf toe te laten. De andere vier kwamen wel terug, maar stapten vervolgens zelf op. Overigens hadden de stakers in een eerder stadium de eis tot intrekking van het ontslag van Westerink reeds laten vallen, terwijl dat ontslag juist een topic was geworden voor het Vrouwenbevrijdings Front. Deze groep bekladde uit protest de winkelruiten van de kleine boekhandel.



De geluidsmensen van de NOS wilden een loonsverhoging waar de directie niet op inging. De stakers sleepten de vakbonden mee, want deze hadden geen acties verwacht. Op 3 mei gebeurde het toch en zagen veel mensen deze mededeling in hun huiskamer. De staking werd op voorstel van de bonden omgezet in een stiptheidsactie tot 20 mei. In juni kondigde de werkgever alsnog loonsverbetering aan. De vijftig actievoerders kregen dus een beloning voor hun optreden.



Nederland profileert zich graag als kennisland maar het onderwijs, en dan vooral de salarissen zijn voor dezelfde regeringen die ons land aanprijzen vaak een makkelijke bezuinigingspost. Leerkrachten van alle geledingen hebben daar in de loop der jaren actie tegen gevoerd. Nu zetten de onderwijsbonden gezamenlijk de aanval in op de bezuinigingen van het kabinet. Die kwamen tot uiting in gedwongen ontslagen voor ambulante begeleiders in het speciaal onderwijs. De onderwijspartijen spreken

over zesduizend arbeidsplaatsen, het ministerie van onderwijs heeft het over tussen de 2500 en 3700 fte's. Hoewel er in december al een demonstratie was geweest, vindt de echte aftrap plaats op 26 januari. Er waren

22 duizend stakers en tienduizend demonstranten kwamen samen in de Jaarbeurs te Utrecht.

Op 1 maart staakten de leerkrachten bij driehonderd scholen tegen bezuinigingen zoals daling van het aantal uren naar 1040 per jaar en bevriezing van de salarissen. Er kwamen 23 duizend stakers naar Amsterdam. Op 6 maart verzamelden vijftigduizend leraren zich in de Amsterdam Arena. Toch, ondanks de massale acties en de sympathie van de publiek, stemde de Tweede Kamer in meerderheid voor de kabinetsplannen.



COLOFON

Een uitgave van
WBOOKS, Zwolle
info@wbooks.com
www.wbooks.com
met steun van FNV, Utrecht en IISG, Amsterdam

Tekst en samenstelling
Sjaak van der Velden

Ontwerp
Richard Bos

© 2019 WBOOKS / Sjaak van der Velden

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Van werken van beeldende kunstenaars aangesloten bij een CISAC-organisatie is het auteursrecht geregeld met Pictoright te Amsterdam. © c/o Pictoright Amsterdam 2019.

ISBN 978 94 625 8356 6
NUR 696

The logo for WBOOKS, featuring a stylized 'W' with horizontal lines above and below it, followed by the word 'BOOKS' in a sans-serif font.



Het Groot Stakers Boek geeft een overzicht van de stakende mens. Tegenwoordig krijgen we stakers en staaksters in kleur te zien op televisie en zelfs in de krant. Voor eerdere perioden moeten we het doen met zwart-wit foto's of tekeningen. Gaan we nog verder terug in de tijd dan ontbreekt elk spoor van gewone mensen in actie. Wel bestaan er vaak tekeningen of schilderijen van het dagelijkse leven van diezelfde mensen.

In dit overzichtswerk is een keur aan beeldmateriaal bijeengebracht rond de mannen en vrouwen die gedurende de afgelopen zes eeuwen in Nederland hun werk neerlegden in de hoop op een beter leven. De oudst bekende staking vond plaats in 1372 in de Leidse lakenindustrie en de laatste misschien wel gisteren. Van alle ruim zestienduizend stakingen die in ons land hebben plaatsgevonden, geeft dit boek een nog nooit eerder gemaakte selectie in woord en beeld.

